

La literatura lingvo poste apogas sin je la ekzistantaj gramatiko kaj vortaro, uzante norman formon (angle: „standard”), kiu diferencas de *dialektoj*. En dialektoj malpli ofte aperas literaturo, sed ili atestas naturan evoluon de la lingvo kaj ofte decide kontribuas al ties normigo. Kun ekesto de Vikipedio, kiu laŭregule akceptas ĉiujn aktive uzatajn lingvojn/dialektojn, aperis ekz. vikipedioj alemana, bavara, bretona, limburga, lombarda, silezia, piemonta, platdiĉa k.a. Dialekto(j) povas naski lingvon nacian: ekzemple la nacia slovaka lingvo estis normigita eĉ dufoje, unue malpli sukcese en 1790 de Anton Bernolák surbaze de la okcidentoslovaka dialektaro, la duan fojon sukcese ĉ. 1843 de L’udovít Štúr surbaze de la mezoslovaka dialektaro. Por normigo de la literatura lingvo (kaj de la nacia lingvo) estas gravaj bazaj, t.n. *ŝlosilaj tekstoj*, kiuj estas vaste konataj kaj amase legataj, precipe se temas pri tekstoj religiaj kiel Vedioj, Korano. Tiun ĉi rolon ludis en Eŭropo la Biblio kaj ĝiaj tradukoj – ekzemple la slovakoj uzis antaŭ sia lingvonormigo kiel oficialan lingvon la ĉeĥan, ĉar la ĉeĥa traduko de Biblio estis tie vaste konata. La nacia germana lingvo stabiligis pro la biblia traduko de Martino Lutero, kiu uzis ĉefe la lingvaĵon de suprasaksa oficejo en Meißen. Por la nacia lingvo itala ludis tian rolon la ofte legata verko de Dante Alighieri «La divina commedia» en toskana dialekto.

La transformo de etnolingvo/dialekto en lingvon nacian ĉiam alportas konscian normigon, ĉu en ortografio kaj prononco, ĉu en vortaro, gramatiko kaj stilistiko. Estas enkondukataj novaj skribmanieroj (ekzemple la vietnama kaj la turka akceptis latinan alfabeton), la vortaro estas kompletigata per nove bezonataj vortoj (ekz. vortojn kiel „robot” aŭ „sputnik” transprenis multegaj lingvoj el la slavaj) ktp. Sociaj kaj politikaj kaŭzoj, laŭ kiuj ekestas nacioj kaj ŝtatoj, havas ankaŭ lingvajn konsekvencojn en lingvonormigo kaj lingvoplanado, nome kaj enkadre de unu nacio aŭ ŝtato (kiu povas esti plurnacia), kaj por la bezonoj de eksteraj kontaktoj internaciaj kaj interŝtataj. La nacia lingvo servas en ĉiuj kampoj de nacia vivo, la nacioj do devas lerni la normlingvon, eĉ se ili hejme parolas dialekton. La normigo plifaciligas komunikadon en granda teritorio, alivorte, la nacia lingvonormigo garantias senprobleman komunikadon ene de unu nacio. Nuntempaj ekzemploj:

3.2. La romanĉa lingvo

Svislando estas konfederacio de 26 kantonoj, t.e. ŝtatoj. La lingva situacio en Svislando rilatas al teritorio – la teritoriaj lingvoj estas difinitaj kaj uzataj en administrado kaj instruado. Ĉ. 70% de la loĝantaro estas germanlingvanoj (alemanoj), konscie uzantaj tradiciajn dialektojn, 20% da loĝantoj estas franclingvanoj (ilia teritoria parto nomiĝas Romandio), 10% estas italparolantoj, koncentritaj en la suda kanto Tiĉino kaj en tri sudaj valoj de Grizono. Grizono, la plej granda svisa kanto, (germane Graubünden, itale Grigioni, romanĉe Grischun) havas tri oficialajn lingvojn: germanan, italan kaj romanĉan. La romanĉa apartenas, apud la dolomit-ladina kaj friaula en Italio, al la variantoj de la retoromana lingvo. La romanĉan uzas en diversaj grizonaj valoj ĉ. 30 000 ĝis 60 000 parolantoj en kvin ĉefaj (kaj kelkaj apudaj) dialektoj. Ilia sintezo, kiu servas ekde 1982 kiel komuna skriblingvo, estas *Rumantsch Grischun* («grizona romanĉa»). La nombro de romanĉ-parolantoj daŭre malkreskas favore al la germana: dum la lasta jarcento ŝrumpis la nombro de romanĉparolantoj en Grizono de ĉ. 50% al 20%.